

DOBROVOLJNI ODUSTANAK OD KRIVIČNOG DELA²

- teorija, praksa, uporedno zakonodavstvo -

Apstrakt

U procesu izvršenja krivičnog dela moguće je ostvarenje više stadijuma. Prvi i obavezni stadijum, ali za koji se ne kažnjava u savremenom krivičnom pravu je donošenje odluke za izvršenje krivičnog dela. Ponekad je za realizaciju ove odluke potrebno preduzeti određene pripremne radnje. To su različite delatnosti kojima se stvaraju uslovi i pretpostavke za izvršenje krivičnog dela. Posle donete odluke i stvorenih povoljnih uslova, učinilac preduzima radnju izvršenja (činjenje ili nečinjenje) konkretnog krivičnog dela sa ciljem da prouzrokuje posledicu na objektu napada. No, moguće je da se učinilac iz bilo kojih razloga predomisli, iako je započeo ili čak okončao zakonom propisanu radnju koja čini obeležje bića krivičnog dela, pa odustane od daljeg toka izvršenja krivičnog dela. Tada postoji dobrovoljni odustanak od krivičnog dela koji poznaje veliki broj savremenih krivičnih zakonodavstava dajući mu poseban značaj kao osnov za blaže kažnjavanje ili čak potpuno oslobođenje od kazne učinioca krivičnog dela koje nije dovelo do nastupanja posledice u spoljnom svetu. O pojmu, karakteristikama, uslovima, prirodi i značaju dobrovoljnog odustanka u teoriji, sudskoj praksi i savremenom krivičnom zakonodavstvu govori ovaj rad.

Ključnereči: učinilac, odluka, radnja izvršenja, odustanak, dobrovoljnost, krivična sankcija

¹ Redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu, mail: jovashana@ptt.rs

² Rad je rezultat istraživanja na projektu broj 179046 : "Zaštita ljudskih i manjinskih prava u evropskom pravnom prostoru" koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

1. Uvod

Od trenutka kada se kod učinioca pojavi misao ili ideja o ostvarenju posledice u spoljnom svetu izvršenjem krivičnog dela, pa do preduzimanja radnje izvršenja, može da postoji nekoliko stadijuma ili faza. Prvi stadijum, koji je obavezan, bez koga uopšte nema krivičnog dela, jeste donošenje odluke za izvršenje krivičnog dela (iter criminis). Pošto je doneta odluka, učinilac obično odmah pristupa izvršenju planiranog krivičnog dela, tj. preduzimanju delatnosti, jedne ili više njih, koje su u zakonu određene kao elemenat bića krivičnog dela i prouzrokovanju posledice. Tako preduzetom delatnošću, posledica u smislu promene ili stanja na objektu napada nastupa (svršeno krivično delo) ili izostaje usled različitih okolnosti (pokušaj krivičnog dela ili nedovršeno delo)³.

Međutim, nije uvek moguće pristupiti izvršenju radnje krivičnog dela neposredno posle donošenja odluke, već je za to potrebno preduzeti određene pripremne radnje u smislu delatnosti kojima se to krivično delo omogućava ili olakšava. Naime, ovim se radnjama stvaraju uslovi ili pretpostavke da bi se planirano krivično delo uopšte moglo ostvariti. Prema nekim autorima⁴ kojima se to krivično delo omogućava ili olakšava. Naime, ovim se radnjama stvaraju uslovi ili pretpostavke da bi se planirano krivično delo uopšte moglo ostvariti. Prema nekim autorima⁵ svršeno i pokušano krivično delo se javljaju samo kao oblici ili forme krivičnog dela u spoljašnjem svetu. Dakle, u procesu izvršenja krivičnog dela su mogući:⁶ a) odluka za izvršenje krivičnog dela, b) pripremne radnje, c) pokušaj krivičnog dela i d) svršeno krivično delo.

2. Stadijumi pre izvršenja krivičnog dela

Dva su stadijuma koja prethode preduzimanju radnje izvršenja krivičnog dela. Jedan od njih je obavezan - donošenje odluke za izvršenje krivičnog dela. Drugi stadijum je moguć, ali nije obavezan - pripremne radnje. Krivični zakonik Republike Srbije⁷ iz 2005. godine više ne predviđa pripremne radnje kao fazu u izvršenju krivičnog dela za koju se kažnjava, ali u posebnom

³ Lj. Jovanović, D. Jovašević, *Krivično pravo, Opšti deo*, Beograd 2003., 178.

⁴ F. Liszt, *Lehrbuch des deutschen Strafrechts*, 8. Auflage, Leipzig 1922., 98.

⁵ F. Liszt, *Lehrbuch des deutschen Strafrechts*, 8. Auflage, Leipzig 1922., 98.

⁶ D. Jovašević, *Komentar Krivičnog zakona SR Jugoslavije*, Beograd, 2002., 68-76.

⁷ D. Jovašević, *Krivični zakonik Republike Srbije sa uvodnim komentarom*, Beograd, 2007., 25-27.

delu Zakonika je na više mesta predviđeno kažnjavanje za pripremne radnje koje čine samostalno krivično delo.

Donošenje odluke za izvršenje krivičnog dela predstavlja psihološki, misaoni, svesni i voljni proces koji se sastoji u uočavanju, analiziranju, prosuđivanju različitih mogućnosti i odabiranju jedne od njih, te koncentraciji i usmerenosti volje u cilju njenog ostvarenja⁸. U ovom slučaju bira se delatnost i usmerava volja ka njenom ostvarenju. Pošto donošenje odluke predstavlja nevidljiv, unutrašnji, psihološki proces, sve dok odluka ne bude na različite načine izražena u spoljnom svetu, ona ne može biti saznata, pa prema tome, ne može biti ni predmet krivičnopravne represije. Jer, ma kakva bila zločinačka, kriminalna misao i ma kakva bila volja učinioca za njeno ostvarenje, ona ne može da prouzrokuje nikakvu posledicu, sve dok se ne izrazi, materijalizuje u spoljnom svetu. To je osnovni razlog zašto se u savremenom krivičnom pravu ne kažnjava za misli i želje, odnosno za donošenje odluke za izvršenje krivičnog dela što odgovara duhu stare maksime „*cogitationis poenam nemo patitur*“.

Pripremne radnje predstavljaju drugi mogući stadijum u procesu izvršenja krivičnog dela. To su različite delatnosti kojima se umišljajno priprema izvršenje krivičnog dela. One se preduzimaju sa ciljem da se stvore pogodni uslovi i pretpostavke za efikasno i uspešno izvršenje krivičnog dela. Po svom karakteru pripremne radnje predstavljaju čitav niz različitih delatnosti koje se nalaze van bića krivičnog dela, prethode radnji krivičnog dela i ne ulaze u njen sastav⁹. To su po sadržini radnje koje treba da omoguće da se planirano krivično delo uopšte izvrši ili da se izvrši lakše, brže, efikasnije i jednostavnije. Time pripremne radnje predstavljaju svojevrsan doprinos procesu ostvarenja posledice krivičnog dela koja bez njihovog preduzimanja ne bi uopšte nastupila ili ne bi nastupila u planirano vreme, na planiranom mestu ili u planiranom obimu i intenzitetu.

Pripremne radnje nisu uvek i u svakom slučaju nužne u procesu izvršenja krivičnog dela. S obzirom da one predstavljaju ispoljenu odluku za izvršenje krivičnog dela u spoljnom svetu, i to najčešće fizičkim, telesnim aktivnostima, to one predstavljaju veću opasnost, pa se stoga u krivičnom

⁸ U pravnoj teoriji se javlja veći broj autora prema kojima je prvi stadijum u izvršenju krivičnog dela promišljanje, razmišljanje, odlučivanje o krivičnom delu (Lj. Bavcon, A. Šelih, *Kazensko pravo, Splošni del*, Ljubljana, 1988., 213).

⁹ Kažnjavanje za pripremne radnje predstavlja izraz tendencije u modernom krivičnom pravu za proširenjem zone kažnjivosti. Ovde se radi o stavu društva o tome u kom momentu je opravdano reagovati krivičnopravnom represijom na određeno ponašanje (A. Laingui, *La responsabilite penale dans l'ancien droit*, Paris, 1977.,137)

pravu i postavlja pitanje njihovog kažnjavanja¹⁰. Pripreme radnje (u slučaju kada su kažnjive) se sastoje iz različitih delatnosti. Neke od tih delatnosti su usko vezane za radnju izvršenja tako da predstavljaju značajan ili bitan uslov njenog izvođenja, dok su druge manje ili više udaljene od radnje izvršenja tako da ne predstavljaju neposredan napad na zaštićeno dobro, niti ga ugrožavaju. Kao pripreme radnje javljaju se sledeće delatnosti: a) nabavljanje i osposobljavanje sredstava za izvršenje krivičnog dela, b) otklanjanje prepreka za izvršenje krivičnog dela, c) dogovaranje, planiranje ili organizovanje sa drugima izvršenja krivičnog dela i d) druge radnje kojima se stvaraju uslovi za neposredno izvršenje krivičnog dela.

3. Pokušaj krivičnog dela

Pokušaj (nedovršeno krivično delo)¹¹ je sledeći mogući, neobavezni stadijum u izvršenju krivičnog dela. On postoji kada je izvršenje krivičnog dela započeto sa umišljajem, ali nije dovršeno (član 30 Krivičnog zakonika Republike Srbije¹² - KZ RS). To je umišljajno započinjanje izvršenja krivičnog dela koje nije dovelo do nastupanja svih zakonskih obeležja krivičnog dela¹³. Pokušaj krivičnog dela, zapravo, postoji kada je krivična volja obelodanjena radnjom koja po ukupnom planu učinioca neposredno vodi ugrožavanju zaštićenog objekta konkretnog krivičnog dela¹⁴. Kod pokušaja učinilac, pošto je doneo odluku i eventualno izvršio pripreme radnje, prelazi na ostvarivanje radnje izvršenja, odnosno preduzima jednu ili više delatnosti koje su određene kao zakonski elemenat bića konkretnog krivičnog dela. Ali i pored preduzimanja radnje od strane učinioca, na određeni način ili određenim sredstvom, ipak ne dolazi do nastupanja posledice u smislu promene ili stanja u spoljnom svetu, pa se ne ostvaruje biće krivičnog dela u potpunosti, već samo delimično¹⁵.

¹⁰ Takvi su: Krivični zakonik Holandije u članu 46., Krivični zakonik Ruske federacije u članu 29., Krivični zakonik Belorusije u članu 15., Krivični zakonik Bugarske u članu 17., Krivični zakonik NR Kine u članu 22.

¹¹ D. Jovašević, *Leksikon krivičnog prava*, Beograd, 2011., 579.

¹² *Službeni glasnik Republike Srbije* br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009 i 121/2012.

¹³ Na sličan način govori i T. Živanović kada svršeno i pokušano delo određuje kao dve pojamo najviše opšte vrste krivičnih dela (T. Živanović, *Osnovni problemi krivičnog prava*, Beograd, 1930., 99).

¹⁴ D. de Vebres, *Traite de droit criminel et de legislation penale comparee*, Paris, 1947., 134.

¹⁵ V. Grozdanić, M. Škorić, *Uvod u kazneno pravo*, Zagreb, 2009., 143-145.

Pokušaj predstavlja nedovršeno krivično delo¹⁶, delo koje je započeto, ali nije dovršeno. To delimično ostvarenje krivičnog dela preduzimanjem napada na zaštićeno dobro čini suštinu pokušaja. Pokušaj, dakle, predstavlja napad na krivičnim pravom zaštićeno dobro sa ciljem, sa namerom da se prouzrokuje promena na objektu napada, tj. ostvarenje zabranjene posledice. I upravo to izostajanje ciljane posledice formira pokušaj kao društveno opasnu delatnost bez rezultata. Preduzimanje radnje krivičnog dela kojom se napada na zaštićeni objekat i izostanak posledice koja se htela ostvariti preduzetom radnjom čine bitne elemente pokušaja bez obzira na to da li je napad bio podesan za ostvarenje posledice ili ne. Prema tome, pokušaj postoji kada je krivično delo započeto sa umišljajem, ali nije dovršeno bez obzira na to da li je moglo biti izvršeno ili ne, tj. da li je posledica mogla nastati ili ne. Pokušaj čine tri elementa¹⁷. To su: a) preduzimanje umišljajne delatnosti, što zahteva prethodno donetu odluku za izvršenje krivičnog dela, b) započinjanje krivičnog dela preduzimanjem radnje izvršenja i c) odsustvo posledice, odnosno nedovršenost dela¹⁸.

U našem krivičnom pravu, kao uostalom i u velikom broju inostranih krivičnih zakona, za pokušaj se kažnjava uvek kada se radi o krivičnim delima za koja se može izreći kazna od pet godina zatvora ili teža kazna (član 30 KZ RS), a u pogledu drugih krivičnih dela samo kada zakon izričito propisuje da će se kazniti i za pokušaj tih dela. Iz ovoga proizilazi da je za obavezno kažnjavanje pokušaja odlučna težina krivičnog dela izražena u vrsti i visini propisane kazne. No, zakonodavac u stavu 2 člana 30 KZ RS ovlašćuje sud da za pokušaj krivičnog dela može blaže kazniti učinioca nego za svršeno krivično delo, što znači da je pokušaj fakultativni osnov za ublažavanje kazne. Naš Zakonik takođe određuje da se za pokušano krivično delo saučesnici (podstrekač i pomagač) kažnjavaju na isti način kao i izvršilac dela.

4. Dobrovoljni odustanak u krivičnom pravu Srbije

Dobrovoljni odustanak je institut opšteg dela krivičnog prava koji je sličan pokušaju krivičnog dela. Njihova osnovna sličnost se ogleda u činjenici da u oba slučaja postoji: a) odluka za izvršenje krivičnog dela, b) započinjanje ili okončanje radnje izvršenja koja čini elemenat bića krivičnog dela i c) izostanak posledice u smislu povrede ili ugrožavanja napadnutog objekta u spoljnom svetu. Stoga se dobrovoljni odustanak i sistematizuje u krivičnim zakonima u

¹⁶ D. Jovašević, *Krivično pravo - Opšti deo*, Niš, 2013., 189-191.

¹⁷ Lj. Selinšek, *Kazensko pravo: Splošni del in osnove posebnega dela*, Ljubljana, 2007., 181-183.

¹⁸ P. Novoselec, *Opći dio kaznenog prava*, Zagreb, 2004., 272-274.

stadijume izvršenja krivičnog dela. U literaturi se često za ovaj institut koristi naziv „dobrovoljni odustanak od pokušaja“. Dobrovoljni odustanak uvek pretpostavlja postojanje pokušaja, odnosno umišljajno započinjanje radnje izvršenja određenog krivičnog dela. Zato je neophodno da su za postojanje ovog instituta ispunjeni svi elementi koje zakon zahteva za postojanje pokušaja krivičnog dela¹⁹.

Prema zakonskom tekstu iz člana 32 KZ RS dobrovoljni odustanak postoji kada je učinilac pokušao izvršenje krivičnog dela, ali je dobrovoljno (svojevoljno) odustao od njegovog izvršenja ili je sprečio nastupanje posledice²⁰, odnosno kada je saizvršilac, podstrekač ili pomagač dobrovoljno sprečio izvršenje krivičnog dela kome je doprinio. To znači da je dobrovoljni odustanak moguć i kod nesvršenog i kod svršenog pokušaja (ali ne i kod nepodobnog pokušaja), bilo da se radi o delatnostima izvršioca, saizvršioca, podstrekača ili pomagača koji su svojim aktivnim radnjama sprečili nastupanje posledice krivičnog dela²¹. Za postojanje dobrovoljnog odustanka potrebno je ispunjenje sledećih uslova:

1. dobrovoljnost odustanka učinioca od krivičnog dela (subjektivni elemenat)²² - odustanak je dobrovoljan kada učinilac sam, svojevoljno, autonomno donese na osnovu sopstvenog samoodređenja odluku o prekidanju započete radnje izvršenja ili o otklanjanju posledice posle izvršene radnje krivičnog dela, iako je bio svestan da krivično delo može dovršiti. Prema Frankovoj formuli učinilac dobrovoljno odustaje od dovršenja krivičnog dela kada sam sebi kaže „neću dovršiti krivično delo iako bih to mogao“. To znači da učinilac treba da svojevoljno, samostalno donese odluku o odustajanju od ostvarenja posledice, da je ona rezultat njegovog slobodnog samoodređenja, a ne da je ona rezultat dejstva spoljnih okolnosti. No, u pravnoj teoriji ima i takvih shvatanja prema kojima za postojanje dobrovoljnosti nije neophodno da je učinilac definitivno napustio odluku o izvršenju krivičnog dela²³. Tako nema dobrovoljnog odustanka ako je učinilac sprečen ili ako odustaje od daljeg izvođenja radnji zbog teškoća koje ne može da savlada. Odustajanje mora biti svesno i voljno, tako da nema dobrovoljnog odustanka ako je učinilac sprečio nastupanje posledice slučajno ili iz neznanja. To znači da odustanak nije dobrovoljan ako je do njega došlo zato što se stanje izmenilo u pravcu koji je za učinioca nepovoljan, pa bi dovršenje započetog krivičnog

¹⁹ Lj. Lazarević, B. Vučković, V. Vučković, *Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore*, Cetinje, 2004., 85.

²⁰ M. Radovanović, *Krivično pravo: Opšti deo*, Beograd, 1975., 133.

²¹ F. Haft, *Strafrecht, Allgemeiner Teil*, Munchen, 1980., 191.

²² N. Mrvić Petrović, *Krivično pravo*, Beograd, 2005., 114.

²³ F. Bačić, *Krivično pravo - Opći dio*, Zagreb, 1998., 299.

dela bilo skopčano sa neugodnostima sa kojima on nije računao, niti ih očekivao, i

2. konačan odustanak učinioca od izvršenja krivičnog dela (objektivni elemenat) - odustanak je konačan kada je izraz čvrste odluke učinioca da ne nastavi sa izvršenjem krivičnog dela²⁴. Nema dobrovoljnog odustanka, ako učinilac prekida započetu radnju izvršenja zbog objektivnih teškoća koje ne može da savlada ili nepovoljnih uslova, da bi je nastavio kasnije kada se budu stekli povoljni uslovi, odnosno ako odlaže preduzimanje radnje izvršenja iz istih razloga²⁵. To je odlaganje izvršenja radnje, a ne i odustanak od njenog preduzimanja u potpunosti.

Dobrovoljni odustanak²⁶ postoji samo u slučaju kada je usled preduzete radnje izvršenja krivično delo ostalo u pokušaju (bez nastupanja posledice). To znači da on ne postoji ako je krivično delo izvršeno do kraja. Tada postoji „neuspeli odustanak“. Motivi zbog kojih se odustaje nisu od značaja za postojanje dobrovoljnog odustanka. Oni mogu biti različiti (altruistički ili egoistični) i ne moraju da budu moralne prirode budući da dobrovoljni odustanak nije moralni, već psihološki pojam. Vrednovanje ovih motiva može biti od značaja kod kažnjavanja, ali ne i za postojanje odustanka kao opšteg instituta krivičnog prava. U pravnoj teoriji se smatra da motivi (uzroci) odustanka mogu biti dvojakog karaktera: a) unutrašnji i b) spoljni, pri čemu se mora raditi o svesnom i voljnom odustajanju učinioca ili o radnji kojom se sprečava nastupanje posledice²⁷.

U praksi se razmatra pitanje da li postoji dobrovoljni odustanak u slučaju kada učinilac spreči posledicu onog dela koje je nameravao da izvrši, ali se pri tome ostvari posledica drugog, lakšeg krivičnog dela. Ovu dilemu je Krivični zakonik (član 32 stav 4 KZ RS) otklonio predviđanjem da se izvršilac ne može osloboditi od kazne ako u slučaju dobrovoljnog odustanka dovrši neko drugo samostalno krivično delo koje nije bilo obuhvaćeno krivičnim delom od čijeg je izvršenja odustao²⁸. U slučaju da učinilac ne prouzrokuje planiranu posledicu, ali nastupi posledica drugog, težeg krivičnog dela, tada postoji kvalifikovani pokušaj krivičnog dela. Od ove situacije treba razlikovati slučajeve kada učinilac preduzme

²⁴ Z. Tomić, *Krivično pravo I, Krivično djelo*, Sarajevo, 2007., 142.

²⁵ V. Kambovski, Objektivna strana dobrovoljnog odustanka od izvršenja krivičnog dela, „*Nаша zakonitost*“ 6/1976, 18-23.

²⁶ B. Petrović, D. Jovašević, *Krivično pravo Bosne i Hercegovine - Opći dio*, Sarajevo, 2005., 267-269.

²⁷ B. Pavišić, V. Grozdanić, P. Veić, *Komentar Kaznenog zakona*, Zagreb, 2007., 149.

²⁸ I. Simić, A. Trešnjev, *Krivični zakonik sa kraćim komentarom*, Beograd, 2010., 39.

radnju izvršenja u celosti usled čega nastupi posledica krivičnog dela, pa se tek tada on predomisli (davalac lažnog iskaza opozove dati iskaz, organizator ili član grupe ili organizovane kriminalne grupe za vršenje krivičnih dela prijavi nadležnim organima grupu pre nego što je u njenom sastavu ili za nju učinio krivično delo obuhvaćenom kriminalnim planom ili davalac mita prijavi delo pre nego što je ono otkriveno). Ovde nema dobrovoljnog odustanka, ali zakonodavac iz kriminalno-političkih razloga daje mogućnost blažeg kažnjavanja ili oslobođenja od kazne učinioca kako bi ga stimulusao da otkloni mogućnost daljeg vršenja krivičnih dela.

5. Dobrovoljni odustanak u uporednom krivičnom pravu

U cilju potpunijeg i svestranijeg sagledavanja prolematike nepodobnog pokušaja krivičnog dela u teoriji, praksi i zakonodavstvu nije dovoljno samo da se posvetimo teorijskoj i praktičnoj analizi pojma, elemenata, karakteristika, vrste, pravne prirode i dejstva nepodobnog pokušaja krivičnog dela shodno odredbama domaćeg pozitivnog krivičnog zakonodavstva, već je potrebno da određenu pažnju posvetimo i uporednopravnoj analizi ovog instituta u savremenim krivičnopravnim sistemima. Stoga ćemo posmatrati i analizirati pojam, karakteristike, elemente, vrste, pravnu prirodu i dejstvo nepodobnog pokušaja krivičnog dela shodno zakonskim rešenjima iz pojedinih, nama dostupnih, krivičnopravnih sistema. Interesantno je da mnoga savremena krivična zakonodavstva retko poznaju ovaj institut opšteg dela krivičnog prava. To se može tumačiti činjenicom da ona ovu vrstu nemogućnosti nastupanja posledice krivičnog dela kvalifikuju kao pokušaj krivičnog dela smatrajući da je potpuno irelevantno zbog čega je posledica dela izostala.

Albanija - Krivični zakonik Republike Albanije²⁹ iz 1995. godine u trećem poglavlju pod nazivom: „Pokušaj“, u članu 24 određuje dobrovoljni odustanak ili kako ga on naziva „odustajanje od izvršenja krivičnog dela“. To je opšti osnov koji isključuje krivičnu odgovornost učinioca koji svojom voljom odbije da izvrši krivično delo usprkos mogućnostima koje su postojale za izvršenje takvog dela. Za postojanje dobrovoljnog odustanka potrebno je ispunjenje sledećih uslova: a) započinjanje radnje izvršenja krivičnog dela, 2) izostanak ili nenastupanje posledice i 3) svojevolsnost (dobrovoljnost) učinioca da ne dovrši započeto krivično delo. No, u slučaju da su preduzetom radnjom izvršenja krivičnog dela od koga je učinilac odustao ostvareni elementi nekog drugog krivičnog dela,

²⁹ Criminal code of the Republic of Albania, Official text, Tirana, 1995.

takav učinilac se kažnjava zakonom propisanom kaznom za ostvareno, realizovano krivično delo.

Belorusija - Krivični zakonik Republike Belorusije³⁰ iz 1999. godine u članu 15 određuje pojam i elemente dobrovoljnog odustanka. Prema ovom zakonskom rešenju dobrovoljni odustanak je prekidanje pripremnih radnji ili činjenja (nečinjenja) koje je neposredno usmereno na dovršenje krivičnog dela iako je učinilac bio svestan mogućnosti da krivično delo može da dovede do kraja. Dakle, ovde se razlikuju dve vrste dobrovoljnog odustanka. To su: a) odustanak od pripremnih radnji – gde je dovoljno samo njihovo prekidanje, prestanak u bilo kom trenutku, pa se na taj način i ne stvaraju uslovi za preduzimanje radnje izvršenja i prouzrokovanje posledice krivičnog dela i b) odustanak od radnje izvršenja (bilo činjenja ili nečinjenja) koje je neposredno usmereno na dovršenje započetog krivičnog dela.

U oba slučaja je bitno da je učinilac: a) izvršio pripreme radnje ili započeo izvršenje delatnosti koja je zakonski elemenat bića krivičnog dela, b) sam svojevolejno doneo odluku o prekidanju daljeg nastavljanja dovršenja krivičnog dela i c) da je učinilac svestan mogućnosti da započeto krivično delo može da dovede do kraja – dakle do nastupanja posledice na objektu napada. Beloruski zakonodavac na specifičan način određuje pravnu prirodu dobrovoljnog odustanka. Iako je on (kao i u nizu drugih savremenih zakonskih rešenja) predviđen u delu zakonskog teksta koji govori o stadijumima, fazama u izvršenju krivičnog dela, dobrovoljni odustanak predstavlja osnov za isključenje krivične odgovornosti, osim ako započeta radnja izvršenja faktički sadrži obeležja drugog krivičnog dela.

Bosna i Hercegovina - Krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine čine četiri zakonska teksta doneta 2003. godine. To su: Krivični zakon Bosne i Hercegovine (KZ BIH)³¹, Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine (KZ FBiH)³², Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (KZ BD BIH)³³ i Krivični zakon Republike Srpske (KZ RS)³⁴. Svi navedeni krivični zakoni na identičan način određuju pojam,

³⁰ Ugolovnij kodeks Belarus, Official gazeta No 2/50.

³¹ *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine* br. 3/2003, 32/2003, 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 32/2007 i 8/2010.

³² *Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine* br. 36/2003, 37/2003, 21/2004, 69/2004, 18/2005 i 42/2010.

³³ *Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine* br. 10/2003, 45/2004, 6/2005 i 21/2010.

³⁴ *Službeni glasnik Republike Srpske* br. 49/2003, 108/2004, 37/2006, 70/2006, 73/2010 i 1/2012.

elemente i vrste dobrovoljnog odustanka, kao i njegovu pravnu prirodu. Prema članu 28 KZ BIH, članu 30 KZ FBIH, članu 30 KZ BD BIH i članu 22 KZ RS, dobrovoljni odustanak postoji kada učinilac koji je pokušao da izvrši krivično delo dobrovoljno odustane od kažnjivog pokušaja. Dakle, ovde se razlikuju dve vrste dobrovoljnog odustanka. To su: a) odustanak od nesvršenog pokušaja koji je uvek moguć i b) odustanak od svršenog pokušaja, pri čemu je od značaja da se radi o kažnjivom pokušaju (to je pokušaj krivičnog dela za koji je propisana kazna zatvora od tri godine ili teža kazna)³⁵.

Da bi ovakav odustanak bio pravno relevantan potrebno je ispunjenje dva uslova. To su: a) da je učinilac dobrovoljno, svojevolejno doneo odluku o nedovršenju započetog krivičnog dela i b) da posledica započete radnje izvršenja nije nastupila. U ovom slučaju se učinilac može u potpunosti osloboditi od zakonom propisane kazne. No, i u slučaju dobrovoljnog odustanka učinilac se može kazniti ako je preduzeo radnje kojima je ostvario biće drugog samostalnog krivičnog dela³⁶. Prema članu 32 KZ BIH, članu 34 KZ FBIH, članu 34 KZ BD BIH i članu 26 KZ RS, saizvršilac, podstrekač ili pomagač se mogu osloboditi od kazne ako su dobrovoljno sprečili izvršenje krivičnog dela kome su doprinosili.

Crna Gora - Krivični zakonik Republike Crne Gore³⁷ iz 2003. godine u članu 22 određuje dobrovoljni odustanak kao dobrovoljno odustajanje od dovršenja krivičnog dela od strane učinioca koji je pokušao njegovo izvršenje. Dakle, i ovde se razlikuju dve vrste dobrovoljnog odustanka. To su: a) odustanak od nesvršenog pokušaja i b) odustanak od svršenog pokušaja³⁸. Ako je u konkretnom slučaju posledica započetog krivičnog dela izostala usled dobrovoljnog odustanka učinioca, on se može u potpunosti osloboditi od zakonom propisane kazne. Izuzetak od ovog pravila postoji u slučaju kada je učinilac, istina, dobrovoljno odustao od planiranog krivičnog dela, ali je do tada preduzetim delatnostima izvršio drugo samostalno krivično delo koje nije bilo obuhvaćeno onim krivičnim delom od čijeg je izvršenja učinilac odustao. Članom 26 KZ CG je izričito propisano da saizvršilac, podstrekač ili pomagač mogu da se oslobode od zakonom propisane kazne u slučaju da dobrovoljno spreče izvršenje krivičnog dela u kome su učestvovali nekom od saučesničkih radnji.

³⁵ D. Jovašević, V. Ikanović, *Krivično pravo Republike Srbije - Opšti deo*, Banja Luka, 2012., 278.

³⁶ M. Babić, I. Marković, *Krivično pravo - Opšti dio*, Banja Luka, 2008., 234-237.

³⁷ *Službeni list Republike Crne Gore* br. 70/2003, 47/2006, 40/2008 i 25/2010.

³⁸ Lj. Lazarević, B. Vučković, V. Vučković, 85-87.

Estonija - Krivični zakonik Republike Estonije³⁹ iz 2001. godine, u glavi drugoj pod nazivom: „Krivično delo“, u članu 16 propisuje dobrovoljni odustanak. On postoji kada učinilac dobrovoljno odustane od izvršenja krivičnog dela bez preciziranja u čemu se taj odustanak sastoji, u kom vremenskom trenutku je on pravno relevantan, niti navodeći uslove koji su potrebni za odustanak osim da on mora biti dobrovoljan. Dobrovoljnost odustanka od krivičnog dela znači da je učinilac sam, svojom voljom, bez pritiska sa strane ili usled dejstva objektivnih okolnosti doneo odluku da odustaje od započete radnje koji bi prema toku stvari vodila ka nastupanju posledice krivičnog dela. Krivična odgovornost učinioca u ovom slučaju postoji samo ako faktički izvršena radnja sadrži elemente drugog krivičnog dela predviđenog u zakonu za koje se kažnjava u granicama zakonom propisane kazne za to delo.

Grčka - Krivični zakonik Republike Grčke⁴⁰ iz 1951. godine sa više izmena i dopuna, u glavi trećoj koja nosi naziv: „Pokušaj i saučesništvo“, u članu 44 propisuje institut dobrovoljnog odustanka. On postoji kada učinilac uprkos činjenici da se nalazi u fazi izvršenja krivičnog dela, dobrovoljno odustane nezavisno od spoljašnjih objektivnih okolnosti. Za postojanje ovog instituta potrebno je ispunjenje više uslova. To su: a) preduzimanje delatnosti koja čini radnju izvršenja krivičnog dela, b) dobrovoljno, svojevoljno donošenje odluke učinioca da ne nastavi dalje sa tokom izvršenja radnje što dovodi do izostanka posledice krivičnog dela i c) nepostojanje spoljašnjih objektivnih okolnosti koje utiču na odluku učinioca da odustane od započetog krivičnog dela. Ovaj Zakonik dobrovoljnom odustanku od nesvršenog pokušaja daje karakter osnova koji isključuje primenu kazne prema ovakvom učiniocu.

Ako učinilac nakon preduzete radnje izvršenja dobrovoljno spreči nastupanje posledice neophodne za izvršenje krivičnog dela, tada postoji dobrovoljni odustanak od svršenog pokušaja. U ovom slučaju on je krivično odgovoran, ali se može blaže kazniti i to do polovine u zakonu propisane kazne za pokušano krivično delo (član 83. KZ). No, i u ovom slučaju sud je ovlašćen da po slobodnom razmatranju svih relevantnih okolnosti i njihovoj oceni odluči da takvog učinioca oslobodi od kazne u potpunosti.

Hrvatska - Kazneni zakon Republike Hrvatske⁴¹ iz 2011. godine, u glavi trećoj pod nazivom: „Kazneno delo“, u članu 35 određuje, pojam,

³⁹ V. V. Zapevalov, N. I. Mancev, *Ugolovnij kodeks Estonskoj Respubliki*, Sankt Petersburg, 2004., 43.

⁴⁰ N. Lolis, G. Mangakis, *The Greek Penal Code*, London, 1973., 52

⁴¹ *Narodne novine Republike Hrvatske* br. 125/2011.

elemente i vrste dobrovoljnog odustanka. Prema ovom zakonskom rešenju dobrovoljni odustanak postoji kada je učinilac dobrovoljno prekinuo započeto izvršenje krivičnog dela iako je bio svestan da je prema svim okolnostima radnju mogao dovršiti ili je nakon dovršetka radnje sprečio nastupanje posledice. Dakle, postoje dve vrste dobrovoljnog odustanka. To su: a) odustanak od nesvršenog pokušaja i b) odustanak od svršenog pokušaja.

Za postojanje dobrovoljnog odustanka potrebno je ispunjenje sledećih uslova: a) započinjanje radnje izvršenja krivičnog dela koju učinilac dobrovoljno prekida u bilo kom trenutku, b) dovršenje radnje izvršenja i naknadno dobrovoljno sprečavanje nastupanja posledice i c) svest učinioca da je prema okolnostima slučaja mogao u potpunosti dovršiti izvršenje krivičnog dela prouzrokovanjem posledice na objektu napada. U ovom slučaju se učinilac može u potpunosti osloboditi od zakonom propisane kazne. Učinilac koji je dobrovoljno preduzeo radnju koja bi sprečila izvršenje krivičnog dela, a ono je ostalo nedovršeno iz razloga koji su zavisni od njegove radnje, takođe se može osloboditi od kazne. I na kraju, saizvršilac ili drugi saučesnik koji je dobrovoljno sprečio izvršenje krivičnog dela ili je dobrovoljno preduzeo radnju koja bi sprečila izvršenje krivičnog dela, a delo je ostalo nezavršeno iz razloga koji su nezavisni od njegove radnje, takođe se može osloboditi od kazne⁴².

Japan - Krivični zakonik Carevine Japana⁴³ iz 1907. sa izmenama i dopunama od 2002. godine, u glavi osmoj pod nazivom: „Pokušaj krivičnog dela“, u istom članu 43 definiše i pokušaj krivičnog dela i dobrovoljni odustanak. Pokušaj krivičnog dela postoji kada je započeto izvršenje krivičnog dela, ali koje se nije moglo izvršiti (nepodoban pokušaj). Takav se učinilac može kazniti zakonom propisanom kaznom, odnosno može se blaže kazniti. U slučaju da je učinilac započeo radnju izvršenja krivičnog dela, pa je sopstvenom voljom prekinuo njegovo dovršenje, tada mu se zakonom propisana kazna može ublažiti ili se on čak može u potpunosti osloboditi od zakonom propisane kazne. Dakle, dobrovoljni odustanak postoji samo kod nesvršenog pokušaja za šta je dovoljno da učinilac započetu radnju izvršenja samo prekine (obustavi od dajeg toka njegovog izvršenja). Pri tome je potrebno da je učinilac prekinuo preduzetu radnju sopstvenom voljom (dakle dobrovoljno, svojevolljno), a ne pod dejstvom spoljnih, objektivno postojećih okolnosti.

⁴² B. Pavišić, V. Grozdanić, P. Veić, *Komentar Kaznenog zakona*, 148-151.

⁴³ A. I. Korobeev, V. N. Eremina, *Ugolovnij kodeks Japponii*, Sankt Petersburg, 2002., 53.

Kazahstan - Krivični zakonik Republike Kazahstan⁴⁴ iz 1997. godine u članu 26 određuje dobrovoljni odustanak. On podrazumeva prekidanje činjenja ili nečinjenja koje je neposredno usmereno na izvršenje krivičnog dela ako je učinilac bio svestan mogućnosti dovršenja krivičnog dela. Za postojanje ovog instituta potrebno je ispunjenje više uslova. To su: a) započinjanje činjenja ili nečinjenja koje je u zakonu određeno kao radnja izvršenja krivičnog dela, b) radnje činjenja ili nečinjenja moraju biti neposredno usmerene na izvršenje krivičnog dela prouzrokovanjem posledice, c) dobrovoljno prekidanje započete radnje izvršenja i d) svest učinioca da je usled preduzetih radnji bilo moguće dovršenje krivičnog dela – dakle prouzrokovanje posledice. U tom slučaju nema krivične odgovornosti na strani učinioca koji je dobrovoljno i konačno odustao od izvršenja krivičnog dela, osim u slučaju ako faktički izvršene radnje sadrže obeležje nekog drugog krivičnog dela. Dakle, i prema ovom zakonskom rešenju dobrovoljni odustanak je osnov za isključenje krivične odgovornosti učinioca.

Kina - Krivični zakonik Narodne Republike Kine⁴⁵ iz 1996. godine u članu 24 predviđa dobrovoljni odustanak. On se sastoji iz dobrovoljnog prekidanja izvršenja krivičnog dela i u dobrovoljnom efektivnom sprečavanju nastupanja posledice. Dakle, prema ovim zakonskim rešenjima u Kini postoje dve vrste dobrovoljnog odustanka. To su: a) dobrovoljni odustanak od nesvršenog pokušaja u vidu prekidanja izvršenja započete radnje i b) dobrovoljni odustanak od svršenog pokušaja u vidu efektivnog sprečavanja nastupanja posledice krivičnog dela. U oba navedena slučaja, ako nije nastupila nikakva šteta (dakle kada posledica krivičnog dela u potpunosti izostane), učinilac se može (fakultativna mogućnost suda) blaže kazniti ili čak u potpunosti osloboditi od zakonom propisane kazne.

Kirgizija - Krivični zakonik Republike Kirgizije⁴⁶ iz 1997. godine u članu 29 određuje pojam dobrovoljnog odustanka. On poznaje dve vrste dobrovoljnog odustanka. To su : a) dobrovoljni odustanak od pripremnih radnji u vidu njihovog prekidanja (što znači da je učinilac posle donete odluke da izvrši krivično delo započeo sa pripremanjem uslova i pretpostavki za njegovo uspešno izvršenje i b) dobrovoljni odustanak od nesvršenog pokušaja u vidu prekidanja činjenja (ili nečinjenja) koje je neposredno usmereno na dovršenje krivičnog dela, i c) svest učinioca da je imao realnu mogućnost da krivično delo dovede do kraja (dakle

⁴⁴ Official gazeta No. 167-1.

⁴⁵ C. D. Paglee, *Chinese Criminal code*, Beijing, 1998., 7.

⁴⁶ Official gazeta No. 68.

do nastupanja posledice) što znači da izostanak posledice ne zavisi od objektivnih okolnosti koje postoje u konkretnom slučaju, već od dobrovoljno donete odluke učinioca. Slično zakonsko rešenje poznaje i Krivični zakonik Litvanije, ali nijedan od njih ne određuje pravnu prirodu ovog instituta što znači da se i u ovakvom slučaju učinilac kažnjava u granicama zakonom propisane kazne za pokušano krivično delo od čijeg dovršenja je odustao.

Letonija - Krivični zakonik Republike Letonije⁴⁷ iz 1998. godine, u drugoj glavi pod nazivom: „Prestupne delatnosti“, u članu 16 predviđa institut dobrovoljnog odustanka. On se sastoji u potpunom prekidanju radnje izvršenja krivičnog dela voljom učinioca dela ako je bio svestan mogućnosti dovršenja te radnje. Dakle, u Letoniji je dobrovoljni odustanak moguć samo kod nesvršenog pokušaja. To je slučaj kada učinilac na osnovu prethodno donete odluke započne radnju izvršenja, pa je u nekom naknadnom trenutku u potpunosti prekine (dakle pre njenog dovršenja). Da bi ovakav prekid u izvršenju radnje krivičnog dela bio pravno relevantan potrebno je da na strani učinioca postoje sledeći subjektivni elementi (uslovi). To su: a) volja učinioca da prekine dalji tok izvršenja krivičnog dela (dobrovoljnost) i b) svest učinioca da je bio u mogućnosti da dovrši započetu radnju izvršenja. Interesantno je rešenje prema kome dobrovoljni odustanak predstavlja osnov za isključenje krivične odgovornosti (krivice) pokušanog krivičnog dela, osim u slučaju da je u toku preduzimanja kasnije prekinute radnje izvršenja ostvario elemente drugog krivičnog dela.

Litvanija - Krivični zakonik Republike Litvanije⁴⁸ iz 2003. godine, u glavi pod nazivom: „Stadijumi i forme prestupne delatnosti“, u članu 23 poznaje institut dobrovoljnog odustanka. On postoji ako učinilac dobrovoljno prekine započetu radnju izvršenja krivičnog dela znajući da je može dovršiti. To znači da ovaj Zakonik poznaje samo jednu vrstu dobrovoljnog odustanka – odustanak od nesvršenog pokušaja pri čemu na strani izvršioca moraju biti ispunjena dva subjektivna uslova: a) dobrovoljnost pri donošenju odluke da odustane od dovršenja započetog krivičnog dela i b) svest, znanje učinioca da može dovršiti započetu radnju izvršenja. Na isti način moguć je dobrovoljni odustanak od izvršenja krivičnog dela od strane organizatora, saizvršioca, podstrekača ili pomagača kada ova lica svojim naknadno preduzetim delatnostima spreče izvršioca da okonča krivično delo u čijem ostvarenju su i sami učestvovali

⁴⁷ A. I. Lukašov, E. A. Sarkisova, *Ugolovnij kodeks Latvijskoj Respubliki*, Sankt Petersburg, 2001., 29-30.

⁴⁸ O. V. Bogdanovič, *Ugolovnoe pravo Litovskoj Respubliki*, Sankt Petersburg, 2004., 36.

na bilo koji način. U slučaju dobrovoljnog odustanka, učinilac može da odgovara ako je do tada preduzetim delatnostima ostvario obeležja drugog samostalnog krivičnog dela (stav 2).

Makedonija - Krivični zakonik Republike Makedonije⁴⁹ iz 1996. godine, u glavi drugoj pod nazivom: „Krivično delo i krivična odgovornost“, u poglavlju drugom: „Izvršenje i pokušaj krivičnog dela“, u članu 21 propisuje institut dobrovoljnog odustanka. Prema ovom zakonskom rešenju učinilac koji priprema ili pokuša izvršenje krivičnog dela, pa dobrovoljno odustane od njegovog dovršenja, može se osloboditi od kazne. Dakle, dobrovoljni odustanak predstavlja osnov za oslobođenje od kazne učinioca pokušanog krivičnog dela. Postoje dve vrste dobrovoljnog odustanka. To su: a) odustanak od pripremnih radnji čime se ne stvaraju uslovi za izvršenje planiranog krivičnog dela i b) odustanak od pokušaja (svršenog ili nesvršenog) krivičnog dela, što znači da učinilac preduzima delatnosti (jednu ili više) koje su zakonom propisane kao radnja izvršenja krivičnog dela, pa se u nekom trenutku predomisli i prekine sa njihovim daljim vršenjem ili da je učinilac u potpunosti ostvario sva obeležja bića krivičnog dela, pa se naknadno predomisli i spreči nastupanje posledice. No, i u slučaju dobrovoljnog odustanka, učinilac se ipak može kazniti samo u slučaju ako je preduzetim delatnostima ostvario drugo samostalno krivično delo.

Nemačka - Krivični zakonik Savezne republike Nemačke⁵⁰ iz 1871. godine sa brojnim izmenama (1949., 1974., 1975., 1987. i 1990. godine), u prvom poglavlju: „Krivični zakon“, u drugom odeljku pod nazivom: „Pokušaj“, u članu 24 određuje pojam i sadržinu dobrovoljnog odustanka. Učinilac koji je dobrovoljno odustao od daljeg izvršenja krivičnog dela ili je sprečio njegovo izvršenje, neće se kazniti za pokušaj. Dakle, prema ovom zakonskom rešenju dobrovoljni odustanak je osnov koji isključuje kažnjivost učinioca. On se javlja u dva oblika. To su: a) dobrovoljni odustanak od nesvršenog pokušaja – kada u toku vršenja krivičnog dela prekine sa daljim delatnostima koje vode ka prouzrokovanju posledice i b) dobrovoljni odustanak od svršenog pokušaja – kada je učinilac preduzeo radnju izvršenja u celosti, pa je naknadno dobrovoljno sprečio nastupanje posledice. Kada bez učešća učinioca koji je odustao od izvršenja krivičnog dela nije došlo do njegovog dovršenja, učinilac neće biti kažnjen samo ako je dobrovoljno i ozbiljno nastojao da spreči njegovo izvršenje. U slučaju da je u izvršenju krivičnog dela učestvovalo više lica, za pokušaj se neće

⁴⁹ Služben vesnik na Republika Makedonija br. 37/96, 80/99, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005 i 73/2006.

⁵⁰ Krivični zakonik Savezne Republike Nemačke, Centar marketing, Beograd, 1998., 20.

kazniti onaj učinilac koji je dobrovoljno sprečio izvršenje krivičnog dela. No, ako i bez delovanja učinioca na sprečavanje izvršenja krivičnog dela nije došlo do njegovog izvršenja ili ako je delo dovršeno nezavisno od ranijeg doprinosa učinioca u njegovom izvršenju, za nekažnjavanje učinioca je dovoljno njegovo dobrovoljno i ozbiljno nastojanje da spreči izvršenje krivičnog dela.

Poljska - Krivični zakonik Republike Poljske⁵¹ iz 1997. godine sa izmenama i dopunama iz 2001. godine, u glavi drugoj: „Forme izvršenja krivičnog dela“, u članu 15 određuje pojam i pravnu prirodu dobrovoljnog odustanka. Prema ovom zakonskom rešenju dobrovoljni odustanak postoji u dva slučaja: a) kada učinilac dobrovoljno odustane od radnje izvršenja – dobrovoljni odustanak od nesvršenog pokušaja koji je uvek moguć i b) kada učinilac dobrovoljno posle preduzete radnje izvršenja spreči nastupanje posledice krivičnog dela – dobrovoljni odustanak od svršenog pokušaja. Nezavisno od toga o kojoj se vrsti dobrovoljnog odustanka radi, on predstavlja fakultativni osnov za blaže kažnjavanje učinioca krivičnog dela.

Pored dobrovoljnog odustanka od pokušaja krivičnog dela, poljski Zakonik poznaje u odredbi člana 17 još jednu vrstu dobrovoljnog odustanka. To je dobrovoljni odustanak od pripremnih radnji. Ova vrsta dobrovoljnog odustanka predstavlja osnov koji dovodi do gašenja kazne (ili kako to Zakonik naziva „nema kažnjavanja“). Ovaj oblik dobrovoljnog odustanka postoji kada učinilac preduzme pripreme radnje (jednu ili više), pa naknadno dobrovoljno odustane od njihovog okončanja, što znači da nije uspeo da stvori neophodne uslove i pretpostavke za izvršenje krivičnog dela. Poljski Krivični zakonik je otišao korak dalje kada je istakao da se pod ovom vrstom dobrovoljnog odustanka od pripremnih radnji naročito smatraju ako učinilac: a) uništi pripremljena sredstva, b) spreči dalje korišćenje pripremljenih sredstava, c) stupi u zločinački dogovor sa drugim licem u cilju izvršenja zabranjene delatnosti, pa se predomisli i preduzme napore usmerene na sprečavanje krivičnog dela.

Ruska federacija - Krivični zakonik Ruske federacije⁵² iz 1996. godine u izmenama i dopunama od 2005. godine, u drugom delu pod nazivom: „Krivično delo“, u glavi šestoj: „Nedovršeno krivično delo“, u članu 31 propisuje dobrovoljni odustanak od krivičnog dela. Tako se dobrovoljnim odustankom od krivičnog dela smatra prestanak

⁵¹ A. I. Lukašova, N. F. Kuznjecov, *Ugolovnij kodeks Respubliki Poljša*, Sankt Petersburg, 2001., 17.

⁵² I. Fedosova, T. Skuratova, *Ugolovnij kodeks Rossijskoj federaciji*, Moskva, 2005., 31-32.

pripremanja krivičnog dela ili prekidanje činjenja (nečinjenja) koja su direktno upravljena na izvršenje krivičnog dela, ako je lice bilo svesno mogućnosti dovođenja krivičnog dela do kraja⁵³. Zakonik poznaje dve vrste dobrovoljnog odustanka. To su: a) odustanak od pripremnih radnji koji se sastoji u njihovom prekidanju u bilo kom trenutku i b) odustanak od pokušaja koji se sastoji u prekidanju radnje izvršenja (činjenja ili nečinjenja) koja je direktno usmerena na prouzrokovanje posledice krivičnog dela. U oba slučaja učinilac odluku o prekidanju mora doneti dobrovoljno, samostalno pri čemu mora biti svestan da je bio u mogućnosti da krivično delo dovede do kraja, odnosno da nije u tome sprečen usled dejstva objektivnih okolnosti.

Dakle, ako je učinilac dobrovoljno i definitivno (konačno) odustao od dovršenja krivičnog dela do kraja, to predstavlja osnov koji isključuje njegovu krivičnu odgovornost. No, i u ovom slučaju učinilac koji je odustao od dovođenja krivičnog dela do kraja krivično je odgovoran (pa podleže i kažnjavanju) u slučaju kada delo koje je faktički izvršeno predstavlja biće nekog drugog krivičnog dela. Na isti način organizator i podstrekač⁵⁴ se ne smatraju krivično odgovornim ako su blagovremenom prijavom organima vlasti ili drugim preduzetim merama sprečili dovođenje krivičnog dela do kraja od strane izvršioca. No, ako radnje organizatora ili podstrekača nisu dovele do sprečavanja izvršenja krivičnog dela od strane izvršioca, tada se mere koje su oni preduzeli mogu od strane suda ceniti kao olakšavajuće okolnosti pri odmeravanju kazne za pokušano krivično delo. Ni pomagač u krivičnom delu se ne smatra krivično odgovornim ako je preduzeo sve mere koje od njega zavise da bi sprečio izvršenje krivičnog dela u čijem je izvršenju prethodno pomagao.

Slovenija - Kazenski zakonik Republike Slovenije⁵⁵ iz 2008. godine, u trećem poglavlju pod nazivom: „Opšte odredbe o krivičnom delu“, u članu 36 određuje pojam i sadržinu dobrovoljnog odustanka. On postoji kada učinilac koji je pokušao izvršenje krivičnog dela, od njegovog okončanja dobrovoljno (prostovoljno) odustane⁵⁶. Dakle, postoje dve vrste dobrovoljnog odustanka. To su : a) odustanak od nesvršenog pokušaja i b) odustanak od svršenog pokušaja. U oba slučaja je bitno da učinilac koji je pokušao izvršenje krivičnog dela preduzimanjem jedne ili više

⁵³ A. I. Rarog, *Ugolovnoe pravo Rossii, Obšaja čast*, Moskva, 2008., 193-195.

⁵⁴ A. I. Rarog, G. A. Esakov, A. I. Čučaev, V. P. Stepalin, *Ugolovnoe pravo Rossii, Časti obšaja i osobennaja*, Moskva, 2007., 95-96.

⁵⁵ *Uradni list Republike Slovenije* br. 55/2008.

⁵⁶ Lj. Selinšek, *Kazensko pravo - Splošni del in osnove posebnega dela*, Ljubljana, 2007., 188-190.

delatnosti koje čine njegovo obeležje, pre njegovog okončanja (dakle pre nastupanja posledice na objektu napada) dobrovoljno odustane od daljeg toka izvršenja. Ako učinilac dobrovoljno odustane od krivičnog dela, kazniće se samo u slučaju ako je preduzetim delatnostima ostvario kakvo drugo samostalno krivično delo.

Španija - Krivični zakonik Kraljevine Španije⁵⁷ iz 1995. godine, u knjizi prvoj, glava prva pod nazivom: „Krivična dela i prestupi“, u članu 16, na istom mestu definiše i pokušaj krivičnog dela i dobrovoljni odustanak od krivičnog dela. Dobrovoljni odustanak je uređen u stavu 2 ovoga člana na sledeći način: „ne podleže krivičnoj odgovornosti lice koje dobrovoljno spreči izvršenje krivičnog dela jer je odustao od njegovog izvršenja, ometajući nastanak posledice sa izuzetkom slučajeva kada preduzete delatnosti faktički ispunjavaju obeležja bića drugog samostalnog krivičnog dela“. Dakle, dobrovoljni odustanak je osnov koji isključuje krivičnu odgovornost učinioca. Za njegovo postojanje potrebno je ispunjenje sledećih uslova: a) preduzimanje radnje izvršenja krivičnog dela – delimično ili potpuno, b) dobrovoljnost odustajanja do dovršenja krivičnog dela i c) ometanje nastanka posledice na objektu napada. No, i prema ovom zakonskom rešenju ako preduzete delatnosti od kojih učinilac odustaje faktički ispune obeležja nekog drugog samostalnog krivičnog dela, učinilac se kažnjava pripisanom kaznom za to drugo delo.

Švajcarska - Krivični zakonik Švajcarske konfederacije⁵⁸ u glavi drugoj pod nazivom: „Kažnjivost“, u odeljku četiri, u članu 22 određuje pojam i uslove za postojanje dobrovoljnog odustanka. Ukoliko je protivpravna delatnost učinioca dovedena do kraja, ali zabranjena posledica nije nastupila, tada postoji svršeni pokušaj krivičnog dela⁵⁹. Takav se učinilac može blaže kazniti za preduzetu radnju. No, ako je učinilac preduzeo protivpravnu delatnost, pa posledica krivičnog dela izostane na sopstvenu inicijativu učinioca ili on pak spreči nastupanje posledice krivičnog dela, tada postoji dobrovoljni odustanak učinioca za koji on može biti blaže kažnjen po slobodnoj oceni suda⁶⁰. Dakle, dobrovoljni odustanak predstavlja osnov za fakultativno ublažavanje kazne učiniocu pokušanog krivičnog dela. Za postojanje dobrovoljnog odustanka potrebno je ispunjenje više uslova: a) preduzimanje protivpravne delatnosti od strane učinioca delimično ili u celosti, b) izostanak posledice krivičnog

⁵⁷ N. F. Kuznjecovoj, F. M. Rešetnikova, *Ugolovnij kodeks Ispanii*, Moskva, 1998., 15.

⁵⁸ *Schweizerisches Strafgesetzbuch*, Stand am 1. April 1006., Bern, 1997., 5.

⁵⁹ N. F. Kuznjecova, S. S. Beljajev, *Ugolovnij kodeks Švecii*, Sankt Petersburg, 2001., 15.

⁶⁰ A. V. Serebrenikova, N. F. Kuznjecova, *Ugolovnij kodeks Švejcarii*, Moskva, 2000., 13.

dela i c) sopstvena inicijativa učinioca da prekine protivpravnu delatnost ili da spreči nastupanje posledice krivičnog dela. To znači da postoje dve vrste dobrovoljnog odustanka. To su: a) odustanak od nesvršenog pokušaja i b) odustanak od svršenog pokušaja.

Švedska - Krivični zakonik Kraljevine Švedske⁶¹ iz 1962. godine sa više izmena i dopuna, u 23. poglavlju: „O pokušaju, pripremi, zaveri i saučesništvu“, u trećem odeljku definiše pojam i sadržinu dobrovoljnog odustanka. Prema ovom zakonskom rešenju odgovornost za pokušaj, pripremu ili zaveru za izvršenje krivičnog dela ne postoji ukoliko je učinilac dobrovoljno prekinuo izvršenje krivičnog dela ili na drugi način sprečio da nastupi posledica krivičnog dela. Dakle, dobrovoljni odustanak postoji u dva slučaja: a) odustanak od nesvršenog pokušaja kada učinilac započne radnju izvršenja, pa je dobrovoljno prekine i b) odustanak od svršenog pokušaja kada učinilac preduzme radnju izvršenja u celosti, pa dobrovoljno na drugi način spreči nastupanje posledice krivičnog dela. Čak i ako je krivično delo izvršeno, lice koje je nezakonito koristilo sredstva u svrhu izvršenja krivičnog dela, ne mora se smatrati i odgovornim za to delo, ukoliko je dobrovoljno sprečilo krivično delo koje se sastoji samo u upotrebi takvog opasnog sredstva.

Tadžikistan - Krivični zakonik Republike Tadžikistan⁶² u članu 34 propisuje dobrovoljni odustanak. To je dobrovoljno i konačno prekidanje pripremnih radnji ili činjenja ili nečinjenja neposredno usmerenog na dovršenje krivičnog dela ako je učinilac bio svestan mogućnosti dovršenja krivičnog dela. Iz ovako određene definicije proizilaze dve vrste dobrovoljnog odustanka od krivičnog dela. To su: a) odustanak od pripremnih radnji u vidu njihovog prekidanja i b) odustanak od nesvršenog pokušaja – prekid radnje činjenja ili nečinjenja koja je bila neposredno usmerena na dovršenje krivičnog dela. Tri su subjektivna uslova koja moraju postojati na strani učinioca: a) dobrovoljnost donete odluke da odustane od dovršenja krivičnog dela, b) konačnost, trajno i definitivno odustajanje od dovršenja krivičnog dela i c) svest da je u mogućnosti da okonča izvršenje započetog ili pripremanog krivičnog dela. Učinilac koji na ovaj način odustane od dovršenja krivičnog dela je odgovoran samo u slučaju ako faktički izvršena radnja sadrži obeležja drugog krivičnog dela.

Ukrajina - Krivični zakonik Republike Ukrajine⁶³ iz 2001. godine u članu 17 propisuje dobrovoljni odustanak od krivičnog dela. Prema

⁶¹ N. Bishop, *Swedish Penal Code*, Stockholm, 1999., 17.

⁶² *Official gazeta* No. TJ 023.

⁶³ *Kriminalnij kodeks*, Verhovna rada Ukraiini, *Official gazeta* No. 25-26.

ovom zakonskom rešenju dobrovoljni odustanak je konačno prekidanje pripremnih radnji i pokušaja krivičnog dela od strane učinioca ako je pri tome bio svestan mogućnosti dovršenja krivičnog dela. Znači da je dobrovoljni odustanak osnov koji isključuje krivičnu odgovornost. U ovom slučaju učinilac podleže krivičnoj odgovornosti samo u slučaju ako faktički izvršena radnja u konkretnom slučaju sadrži elemente bića drugog krivičnog dela. Iz ove zakonske definicije proizilaze dve vrste dobrovoljnog odustanka. To su: a) odustanak od pripremnih radnji i b) odustanak od pokušaja (što znači da ovde dolazi u obzir i nesvršeni, ali i svršeni pokušaj) krivičnog dela. Dva su uslova potrebna da bi ovakav odustanak bio pravno relevantan. To su: a) odluka učinioca da konačno, trajno i definitivno odustaje od daljeg toka izvršenja krivičnog dela i b) svest učinioca da je on preduzetim delatnostima bio u mogućnosti da dovrši započeto ili pripremano krivično delo.

Uzbekistan - Krivični zakonik Republike Uzbekistan⁶⁴ iz 1994. godine, u glavi šest pod nazivom: „Nedovršeno krivično delo“, u članu 26 definiše dobrovoljni odustanak kao prekidanje pripremnih radnji ili prekidanje izvršenja krivičnog dela ili sprečavanje nastupanja posledice ako je učinilac bio svestan mogućnosti dovršenja krivičnog dela. Takav učinilac nije krivično odgovoran osim ako faktički izvršena radnja sadrži sva obeležja bića drugog krivičnog dela. Dva su subjektivna elementa koja moraju postojati na strani učinioca krivičnog dela. To su: a) dobrovoljnost, dakle da je on sam svojom voljom doneo odluku da odustane od daljeg toka izvršenja nameravanog, planiranog krivičnog dela i b) svest, znanje učinioca da je u mogućnosti da nameravano krivično delo izvrši u celosti. Postoje tri vrste dobrovoljnog odustanka od krivičnog dela. To su: a) odustanak od pripremnih radnji – kada učinilac prekine pripreme radnje čime nije uopšte ni stvorio uslove za izvršenje krivičnog dela, b) odustanak od nesvršenog pokušaja – kada učinilac prekine preduzimanje delatnosti koja je upravljena na dovršenje krivičnog dela i c) odustanak od svršenog pokušaja – kada učinilac spreči svojom naknadnom delatnošću nastupanje posledice.

6. Zaključak

Dobrovoljni odustanak je institut opšteg dela krivičnog prava koji je sličan pokušaju krivičnog dela. Njihova osnovna sličnost se ogleda u činjenici da u oba slučaja postoji: a) odluka za izvršenje krivičnog dela,

⁶⁴ *Official gazeta* No. 2012-XII.

b) započinjanje ili okončanje radnje izvršenja koja čini elemenat bića krivičnog dela i c) izostanak posledice u smislu povrede ili ugrožavanja napadnutog objekta u spoljnom svetu. Stoga se dobrovoljni odustanak i sistematizuje u krivičnim zakonima u stadijume izvršenja krivičnog dela. U literaturi se često za ovaj institut koristi naziv „dobrovoljni odustanak od pokušaja“. Dobrovoljni odustanak uvek pretpostavlja postojanje pokušaja, odnosno umišljajno započinjanje radnje izvršenja određenog krivičnog dela. Zato je neophodno da su za postojanje ovog instituta ispunjeni i svi elementi koje zakon zahteva za postojanje pokušaja krivičnog dela.

Prema zakonskom tekstu iz člana 32 Krivičnog zakonika Republike Srbije dobrovoljni odustanak postoji kada je učinilac pokušao izvršenje krivičnog dela, ali je dobrovoljno (svojevoljno) odustao od njegovog izvršenja ili je sprečio nastupanje posledice, odnosno kada je saizvršilac, podstrekač ili pomagač dobrovoljno sprečio izvršenje krivičnog dela kome je doprinio. To znači da je dobrovoljni odustanak moguć i kod nesvršenog i kod svršenog pokušaja (ali ne i kod nepodobnog pokušaja), bilo da se radi o delatnosti izvršioca, saizvršioca, podstrekača ili pomagača koji su svojim aktivnim radnjama sprečili nastupanje posledice krivičnog dela.

Za postojanje dobrovoljnog odustanka, i u našem, kao i u inostranom krivičnom pravu, potrebno je ispunjenje sledećih uslova:

1. dobrovoljnost odustanka učinioca od krivičnog dela (subjektivni elemenat) - odustanak je dobrovoljan kada učinilac sam, svojevoljno, autonomno donese na osnovu sopstvenog samoodređenja odluku o prekidanju započete radnje izvršenja ili o otklanjanju posledice posle izvršene radnje krivičnog dela, iako je bio svestan da krivično delo može dovršiti. To znači da učinilac treba da svojevoljno, samostalno donese odluku o odustajanju, da je ona rezultat njegovog slobodnog samoodređenja, a ne da je ona rezultat dejstva spoljnih okolnosti, i

2. konačan odustanak učinioca od izvršenja krivičnog dela (objektivni elemenat) - odustanak je konačan kada je izraz čvrste odluke učinioca da ne nastavi sa izvršenjem krivičnog dela. Nema dobrovoljnog odustanka, ako učinilac prekida započetu radnju izvršenja zbog objektivnih teškoća koje ne može da savlada ili nepovoljnih uslova da bi je nastavio kasnije kada se budu stekli povoljni uslovi, odnosno ako odlaže preduzimanje radnje izvršenja iz istih razloga. To je odlaganje izvršenja radnje, a ne i odustanak od njenog preduzimanja u potpunosti.

Dobrovoljni odustanak postoji samo u slučaju kada je usled preduzete radnje izvršenja krivično delo ostalo u pokušaju (bez nastupanja posledice). To znači da on ne postoji ako je krivično delo izvršeno do kraja. Tada postoji „neuspeli odustanak“. Motivi zbog kojih se odustaje nisu od značaja za postojanje dobrovoljnog odustanka. Oni mogu biti različiti (altruistički ili egoistični) i ne moraju da budu moralne prirode budući da dobrovoljni odustanak nije moralni, već psihološki pojam. Vrednovanje ovih motiva može biti od značaja kod kažnjavanja, ali ne i za postojanje odustanka kao opšteg instituta krivičnog prava.

Prof. Dragan Jovašević, Ph.D

Full Professor

Faculty of Law at the University of Niš

VOLUNTARY ABANDONMENT OF CRIMINAL OFFENSE

- theory, practice and comparative law –

Summary

Several stages can be differentiated in the process of commission of criminal offence. The first and obligatory stadium, for which there is no punishment in contemporary criminal law, is the making of decision to commit a criminal offence. Sometimes the actualization of this decision requires certain preparatory activities. They comprise various activities by which conditions and preconditions are created for the commission of criminal offence. After making the decision and creating convenient preconditions, the perpetrator commits the actual criminal offence (either by acting or by failing to act) in order to cause the consequence on the subject of his/her attack. However, it is possible that the perpetrator, due to various reasons, changes his mind although he has already started or even completed the activity that is incriminated as a criminal offence by the law and abandons further commission of criminal offence. That is known

as voluntary abandonment of criminal offense, which is well known in numerous contemporary criminal legislations that consider it particularly important as a ground for the mitigation of punishment or even complete remittance of punishment for the perpetrator of a criminal offense that has not caused consequences in the outer world. The definition, characteristics, conditions, nature and significance of voluntary abandonment of criminal offense in theory, judicial practice and contemporary criminal legislation are discussed in this paper.

Key words: perpetrator, decision, action, abandonment, voluntary, criminal sanction